

• НАШІ СЛАВНІ ЗЕМЛЯКИ

Засновник морської піхоти України

20 листопада 1893 року на батьківському хуторі між Зіньковом, Опішним і Млинами в старовинній козацькій сім'ї на Полтавщині народився Григорій Макарович Дугельний, майбутній перший підполковник морської піхоти Армії Української Народної Республіки (УНР).

ПО ЗАКІНЧЕННІ двокласної школи Грицько (до речі, навіть в офіційних документах і анкетах Дугельний вказував саме таку форму свого імені, вважаючи лише його чисто українським) росте, їде в Полтаву навчатись в реальному училищі на залізничника. Навряд чи це був вибір десятилітнього хлопця – скоріше за все, яку професію отримувати синові вирішував батько – заможний хуторянин Макар Гнатович. В той час активно будувались залізниці, і така освіта могла забезпечити достойне майбутнє.

Вчився Грицько в Полтаві сім років, проживаючи в пансіоні при реальному училищі (по-сучасному – в гуртожитку), на розі теперішніх вулиць Раїси Кириченко і Шевченка. Батькам навчання сина разом з платним пансіоном обходилося в 30 рублів на рік, що було невеликою сумою. Для порівняння: 60–120 рублів на рік отримував працівник бавовнопрядильної фабрики з 15-годинним робочим днем. Втім, є дані, що Дугельні двічі отримували знижку в оплаті за рахунок коштів меценатів як заохочення за відмінне навчання сина.

Незадовго до початку I Світової війни Дугельний закінчив Полтавське реальне училище, але, всупереч сподіванням батька, інженером не став. Натомість почав навчання у Олександрівському військовому училищі в Москві, яке закінчив 1 лютого 1915 року за першим розрядом з отриманням звання підпоручика. 25 лютого 1915-го молодий підпоручик прибув на поповнення до 190-го піхотного Очаківського полку.

В "Журнале военных действий" 190-го полку на сторінці 60 за 25 травня 1916 року є запис про нагородження підпоручика Дугельного орденом св. Анни 3 ступеня. Вже 20 листопада 1916 року Дугельного "височайшим наказом" нагороджено орденом св. Рівноапостольного князя Володимира 4 ступеня з мечами і бантом, про що повідомив журнал "Русский Инвалид" №297. А 23 листопада зроблено запис про поранення Г. Дугельного і відмічено, що він при цьому залишився "в строю". Запис в полковому журналі військових дій за 25 січня 1917 року стосується нагородження "височайшим указом" вже поручика Г. Дугельного орденом св. Станіслава 3 ступеня з мечами і бантом.

Григорій Дугельний був поранений та контужений в боях в королівстві Румунія, нагороджений солдатською відзнакою Святого Георгія IV ступеня, десь тоді ж або відразу після поранення отримав звання штабскапітана. Майже рік Григорій Макарович лікувався після поранень вдома у батьків.

3 грудня 1918 року він уже командир 31-го пішого Роменського полку військ Директорії УНР. Це була невеличка кадрова нерозгорнута частина (у січні 1919 р. нараховувала не більше 50 козаків та старшин), яка пізніше вилася до складу Залізнично-Технічного корпусу Армії УНР.

Згодом сотник Дугельний на посаді помічника командира 1-го Залізнично-Технічного полку Дієвої армії УНР. З 26 червня 1919 р. і до листопада 1919 р. Дугельний – командир 25 (1) Залізничного полку Дієвої армії УНР. В цьому призначенні зіграли роль два фактори – отримана в реальному училищі професія і довіра, яку відчував до Грицька ще один випускник Полтавського реального, тодішній міністр залізниць та інфраструктури УНР Юрій Коллард. Саме на цій посаді Дугельний став відповідальним за побудову панцерників (бронепотягів), які послали беззатягності української армії. Йому була дана вказівка Коллардом негайно приступити до спорудження в Києві на базі головних залізничних майстерень панцерних потягів. І робота почалась...

Та не сиділось Дугельному в штабі, і в боях 15 лютого 1920 року в Золотоноші під час Першого Зимового Походу Армії УНР Грицько Макарович знову був поранений, однак залишився на окупованій більшовиками території. Лише 1 жовтня 1920 р. він після лікування зумів пробратись через окуповану територію і прибув у розпорядження штабу Армії УНР з території, зайнятої більшовиками. Вже 19 жовтня 1920 р. Дугельний призначається до Головної військово-морської управи УНР (її начальником на той час був генерал В. Савченко-Більський), а з 7 листопада 1920 р. – він вже командир 1-го флотського півекіпажа куреня Морської піхоти.

Це була вже третя спроба створити в Україні морську піхоту. Якщо перші дві мали на меті лише зберегти флотські екіпажі в розрахунок на майбутнє повернення до моря, то тепер йшлося про реальне формування бойового підрозділу. Справа в тому, що в серпні 1920 року флотському півекіпажу передали панцерний потяг, названий "Чорноморець", і 107 матросів та старшин зі складу півекіпажу стали командою панцерника.

Як справлятися з цим господарством, до кінця ніхто з них не розумів. От саме тому Дугельного як досвідченого офіцера з освітою залізничного інженера було відправлено доводити діло до ладу.

Вивчивши специфіку діяльності піхотинців на флоті, Дугельний взяв за основу новостворені частини морської піхоти на флоті США, де замість традиційних абортажних команд з піхоти стали в період Першої світової війни виховувати "універсальних солдатів", які добре володіли тактикою бою як на кораблях, так і в будь-якій іншій обстановці. Тому можна сказати, що морська піхота України в сучасному розумінні як еліта нашої армії – дітище Грицька Дугельного.

У наступні дні півекіпаж спільно з 1-ю Запорізькою дивізією взяв активну участь у боях з червоними військами, і 21 листопада, перейшовши Збруч, був інтернований на польській території, у таборі Каліш. Вже в польському таборі для інтернованих вояків УНР за свої заслуги Дугельний був удостоєний звання підполковника. Але Григорій Макарович не збирався гаяти в польських таборах час, і 16 жовтня 1921 р. він в числі добровольців відправляється на "рубку лісу". Насправді ж, це так в прикордонній смузі збирався добровольці старшини і козаки для нового походу на Україну.

Підполковник Дугельний 16 жовтня 1921 р. був призначений командиром командантської сотні Київської Повстанської Дивізії. "Зброю мали здобути на ворогові", як згадував інший учасник походу підполковник І. Ремболович. В такому стані 4 листопада група під команду генерала В. Янченка перетнула польсько-радянський кордон.

Після ряду успіхів (в кількох містечках були розгромлені великі більшовицькі залоги, а з Коростенської в'язниці визволено біля 600 в'язнів), 17 листопада вся Волинська група була оточена та розбита переважними силами ворожої кінноти біля села Малі Мінки. В цьому бою підполковник Дугельний був важко поранений, і в той же день схоплений біля села Звездаль. Перед більшовиками Грицько Дугельний назвався Григорієм Сузимою чи Сулимою, приховавши своє прізвище. Та більшовики насправді вже знали, хто це був перед ними. Тим не менш, в списку розстріляних його так і подали під цим несправжнім прізвищем. На допиті більшовицькі стверджував, що його "військова частина небоєздатна... кожний хотів потрапити додому". Так він намагався врятувати життя своїх товаришів, але ворог вже вирішив їхню долю...

22–23 листопада 359 полонених українців було розстріляно поблизу містечка Базар нині Житомирської області, яке стало символом незламності духу і ратної гідності українських воїнів. 23 листопада серед них був і важко поранений підполковник Григорій Макарович Дугельний, якому лише за три дні перед смертю виповнилося 28 років.

29 листопада 1937 р. підполковник в числі 359 героїв Базару посмертно був нагороджений Хрестом Симона Петлюри під № 2001. До списку кавалерів він був помілково внесений під тим вигаданим прізвищем.

Реабілітували підполковника Дугельного лише 12 березня 1998 р. за незалежної України.

Вважаю, що Григорій Дугельний вартий більшої пошани в Україні. Особливо від Полтави – рідної сторони. Тому я внесла пропозицію про перейменування вулиці Латишева в обласному центрі, названої невідомо на честь кого, на вулицю Грицька Дугельного – героя Базару, офіцера, захисника України, спеціаліста-інженера, що служив рідному народові, засновника морської піхоти.

Світлана МАЄВСЬКА,
викладачка політології Полтавського політехнічного фахового коледжу Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (для Полтавського офісу Українського інституту національної пам'яті).